

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

MANEVİYAT ÜZERİNE ETÜTLER

RABI LORD JONATHAN SACKS'İN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Covenant & Conversation yazılarına sağladıkları ve Harry (Chaim) Schimmel'in anısına adanan cömert sponsorlukları için Schimmel Ailesi'ne teşekkürlerimizle. "R. Chaim Schimmel'in Tora'sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçeğe değil, altta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi Anna'yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir çift." – Rabi Sacks

Vayakel-Pekude: Sosyal Canlı

Bu *peraşanın* başında Moşe bir *tikun* yapmakta, başka bir deyişle, geçmişteki bir yanlış, yani Altın Buzağı günahını tamir etmektedir. Tora bunu, her iki konuya da esasen aynı sözcükle başlamak suretiyle ima etmektedir. Bu sözcük, zaman içinde Yahudi maneviyatının anahtar terimlerinden biri haline gelmiştir: *kaf-e-lamed* kökü – yani "toplamak, bir araya getirmek, birleştirmek". "Cemaat" anlamına gelen *kaal* ve *keila* sözcükleri de bu kökten türemiştir. Bu, toplanma ve bir arada olma konusu, basitçe antik çağa ait bir gereklilik olmaktan uzak olup, insanlığımızın kalbindeki yerini korumaktadır. Göreceğimiz üzere, yakın döneme ait bilimsel araştırmalar, cemaatlerin ve sosyal ağların hayatlarımızın şekillendirilmesinde sahip olduğu olağanüstü gücü teyit etmektedir.

Öncelikle, Tanah'ta anlatılanlarla başlayalım. Altın Buzağı olayıyla ilgili anlatım bu sözlerle başlamıştır: "Halk Moşe'nin dağdan inmekte geciktiğini görünce, Aaron'un çevresine toplandı (*vayikael*)" (Şemot 32:1). Ve şimdi, *peraşamızın* başında, Tanrı'nın affını kazanmış ve ikinci bir levha seti indirmeyi başarmış olan Moşe de, halkı tekrar Tanrı'ya adama işine yine bu sözcükle başlamaktadır:

"Moşe tüm Bene Yisrael toplumunu bir araya getirdi (*vayakel*)" (Şemot 35:1).

Halk toplum halinde günah işlemiştir. Ve şimdi yeniden bir toplum olarak yeniden yapılandırılacaktır. Yahudi maneviyatı, her şeyden önce toplumsal bir maneviyattır.

Bunun yanında, Moşe'nin bu *peraşada* ne yaptığına da dikkat edin. Halkın dikkatini, toplumun iki Yahudilik merkezine yöneltmektedir. Bu merkezlerin biri mekânda, diğeri zamandadır. Zamanda olan, Şabat'tır. Mekânda olansa başta *Mişkan* iken, sonra onun yerini Bet Amikdaş ve daha sonra, onun yokluğunda, sinagog almıştır. Bunlar, *keilanın* en güçlü şekilde yaşadığı yerlerdir: Kişisel araç ve arzularımızı bir kenara bırakıp bir cemaat olarak bir araya geldiğimiz Şabat; ve cemaatin yuvası olan sinagog.

Yahudilik bireye müthiş bir önem atfeder. Her yaşam bir evrendir. Her ne kadar hepimiz Tanrı'nın suretinde isek de, her birimiz farklı ve dolayısıyla benzersiz ve yeri doldurulamaz niteliktedir. Ama işte, Tora'da "iyi değil" ifadesinin geçtiği ilk yer "Adamın yalnız olması iyi değil" (Bereşit 2:18) pasuğudur. Yahudiğin büyük bir bölümü, birlikteliğimizin şekil ve yapısı hakkındadır. Yahudilik bireye değer verir, ama bireyciliği uygun görmez.

Bizimkisi bir cemaat inancıdır. En kutsal dualarımız yalnızca, "cemaat" tanımını taşıyabilecek en küçük grubu ifade eden bir "*minyán*" olduğu zaman edilebilir. Dua ettiğimiz zaman bunu bir cemaat olarak yaparız. Martin Buber Ben-ve-Sen'den bahsetmişti, ama Yahudilik gerçekte bir Biz-ve-Sen meselesidir. Dolayısıyla, Bene Yisrael'in bir toplum olarak işlemiş oldukları günah nedeniyle kefaretiler bulabilmeleri için, Moşe, cemaati zaman ve mekân yönlerinden mukaddes kılmak istiyordu.

Bu, gelenek ile çağdaş Batı kültürü arasındaki temel farklardan biri olagelmıştır. Bunun izlerini, Amerikan toplumu hakkındaki, çığır açan üç kitabın başlıkları üzerinden sürebiliriz. 1950’de David Riesman, Nathan Glazer ve Reuel Denney, *The Lonely Crowd (Yalnız Kalabalık)* adını verdikleri, Amerikalıların değişen karakterini konu eden aydınlatıcı bir kitap yayımlamışlardı. 2000 yılında Harvard Üniversitesi’nden Robert Putnam, *Bowling Alone (Tek Başına Bowling)* adını verdiği kitabında, her zamankinden daha çok Amerikalının on labutlu bowlinge gittiğini, ama gittikçe daha azının, bowling kulüp ve liglerine katıldığını anlatmıştı. 2011 yılında MIT’den Sherry Turkle, akıllı telefonların ve sosyal ağ yazılımlarının yoğun etkisini ele aldığı *Alone Together (Birlikte Yalnız)* adlı kitabını yayımlamıştı.

Şu kitap isimlerine bir kulak verin. Her biri, gittikçe ilerleyen yalnızlık akımı hakkındadır; çağdaş yaşamda cemaatin uzun, kapsamlı çöküntüsünün ardışık aşamalarını belirtmektedir. Robert Bellah bunu güçlü ve etkili bir şekilde ifade etmiş, “Sosyal ekoloji yalnızca savaş, soykırım ve siyasal baskı nedeniyle zarar görmez. İnsanoğullarını birbirine bağlayan gizli bağların mahvedilmesi sonucunda onların korku içinde ve yalnız bırakılması nedeniyle de zarar görür” diye yazmıştı.¹

İşte bu nedenle, *paraşat Vayakel*’in iki teması – Şabat ve *Mişkan* (günümüzde, sinagog) – güçlü şekilde güncelliğini korumaktadır. Bunlar, cemaatin zayıflamasının panzehirleridir. “İnsanoğullarını birbirine bağlayan gizli bağların” yeniden oluşmasına yardımcı olurlar. Bizi tekrar cemaate bağlarlar.

Şabat’ı ele alın. Princeton Üniversitesi’nden siyasi filozof Michael Walzer, tatil günleriyle kutsal günler arasındaki (veya onun ifadesiyle, tatillerle Şabat arasındaki) farka dikkati çeker.² Tatilin kişiye özel bir bayram olması fikri nispeten yenidir. Walzer bunun 1870’lerde başladığı görüşündedir. Tatilin özünde, bireyci (veya aileci) karakteri yatar. “Herkes kendi tatilini planlar, nereye isterse oraya gider, canı ne çekerse onu yapar.” Bunun aksine, Şabat ise özünde kolektif karakterdedir. “Sen, oğlun ve kızın, kölen ve cariye, boğan, eşeğin ve [diğer] tüm hayvanların ve kapılarındaki yabancı” (Devarim

5:14). Şabat, toplumsaldır, paylaşılır niteliktedir, hepimize aittir. Tatil bir emtiadır. Onu satın alırsın. Şabat ise satın aldığımız bir şey değildir. Hepimize aynı koşullarda açıktır: “herkes için öngörülmüştür, herkesin keyif alması içindir.” Tatillere bireyler veya aileler olarak çıkarız. Şabat’ı cemaat olarak kutlarız.

Başlarda benzersiz bir Yahudi kurumu olan ve zaman içinde Hıristiyanlık ve İslam tarafından kilise ve cami şeklinde adapte edilen sinagog için de benzer bir durum söz konusudur. Yukarıda Robert Putnam’ın *Bowling Alone* adlı kitabında yer verdiği, Amerikalıların gittikçe daha bireyci hale dönüştüğü şeklindeki tezinden bahsetmiştik. Putnam “sosyal sermaye” kaybı olduğunu söylemişti ve kastettiği, ortak iyiliğe yönelik ortak sorumlulukla bizi birbirimize bağlayan bağlardı.

On yıl kadar sonra Putnam tezini revize etti.³ Sosyal sermaye, dedi Putnam, hâlâ mevcuttur ve onu kilise ve sinagoglarda bulabilirsiniz. Bir ibadet yerinin düzenli müdavimleri – Putnam’ın araştırmasının gösterdiği sonuçlara göre – hayır işlerine para vermeye, gönüllü işlerle iştigal etmeye, kan bağışlamaya, kederli biriyle birlikte vakit geçirmeye, toplu taşımada yerini bir yabancıya vermeye, bir kişinin iş bulmasına yardım etmeye ve medeni, ahlaki ve hayırsever aktivizmin diğer birçok ifadesine, başkalarına göre daha yatkın oluyorlardı. *Bir ibadet evine düzenli olarak devam etmek, özgeciliğin en hatasız ön göstergesidir* – aralarında cinsiyet, eğitim, gelir düzeyi, ırk, bölge, medeni hal, ideoloji ve yaşın da bulunduğu diğer herhangi bir etkenden daha çok!

Putnam’ın bulguları içinde en çarpıcı olanı, anahtar etkenin, *dini bir cemaatin bir mensubu olmak* olmasıdır. Konuyla ilgili *olmadığı* ortaya çıkan nokta ise, neye inanıyor olduğunuzdur. Araştırmanın bulguları, düzenli olarak bir ibadet evine giden bir ateistin (belki eşine ve çocuğuna eşlik etmek için), bir aşevinde gönüllü olmaya, tek başına dua eden ateşli bir inançlıya göre daha yatkın olduğunu göstermektedir. Anahtar etken, yine, cemaattir.

Olasılıkla bu, seküler bir çağda dinin en önemli işlevlerinden biridir; başka bir deyişle, cemaati canlı tutmak. Çoğumuzun bir cemaate ihtiyacı vardır. Bizler sosyal canlılarız. Yakın dönemde evrim

¹ Robert Bellah ve diğerleri, *Habits of the Heart: Individualism and Commitment in American Life* (Berkeley: University of California Press, 1985), 284 [Kalbin Ahşkanlıkları: Amerikan Yaşamında Bireycilik ve Bağlılık].

² Michael Walzer, *Spheres of Justice* (Oxford: Blackwell, 1983), 190–96 [Adalet Çevreleri].

³ Robert D. Putnam ve David E. Campbell, *American Grace: How Religion Divides and Unites Us* [Amerikalı Şükran Duası: Dinin Bizi Bölme ve Birleştirme Şekli] New York: Simon & Schuster, 2010.

biyologları, beyin boyutlarındaki, Homo sapiens tarafından temsil edilen muazzam büyümenin, özellikle daha geniş kapsamlı sosyal ağlar oluşturmamızı mümkün kılmayı amaçladığı önermesinde bulunmuşlardır. Bizi hayvanlardan ayırt eden başlıca özellik, muhakeme yeteneğinden ziyade, insanın büyük ekipler halinde işbirliği yapabilme kapasitesidir. Tora'nın söylediği gibi, yalnız olmak iyi değildir.

Yakın döneme ait araştırmalar başka bir şeyi daha ortaya koymuştur. İnsanın genellikle ilişki içinde olduğu, arkadaşlık ettiği çevre, yaptıkları ve kişiliğinin şekillenmesi üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. 2009 yılında Nicholas Christakis ve James Fowler 5.124 denek ve onların toplam 53.228 adet dostluk, aile ve çalışma arkadaşlığı bağlarını istatistiksel olarak analiz etmişlerdi. Bulgularına göre, eğer bir arkadaşınız sigara içmeye başlarsa, bu sizin de aynısını yapma olasılığınızı yükseltmektedir (yüzde 36 oranında). Aynısı içki içmek, zayıflama, obezite ve diğer birçok davranış şablonları için de geçerlidir.⁴ Bizler, yakın olduğumuz insanlar gibi olmaya eğilim gösteririz.

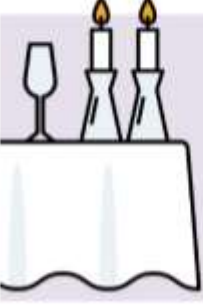
Dartmouth College'de öğrencilerin 2000 yılında gerçekleştirdikleri bir araştırma, eğer iyi öğrenim alışkanlıklarına sahip bir oda arkadaşınız varsa, bunun sizin performansınızı da olasılıkla yükselteceğini ortaya koymuştur. 2006 yılında Princeton'da gerçekleştirilen bir araştırma, eğer kardeşinizin bir çocuğu olduysa, bunun, sizin de önümüzdeki iki yıl içinde bir çocuk sahibi olma olasılığınızı yüzde 15 arttırdığını göstermiştir. "Sosyal bulaşıcılık" diye bir şey vardır. Biz – gerçekten de Rambam'ın, kanun kodeksi *Mişne Tora*'da belirttiği gibi⁵ – arkadaşlarımızdan derin bir şekilde etkileniriz.

Bu da bizi Moşe ve *Vayakel*'e geri getirmektedir. Cemaati dini yaşamın kalbine yerleştirmekle ve ona zaman ve mekânda birer yuva – Şabat ve sinagog – vermekle, Moşe, cemaatin gücünün, Altın Buzağı olayı sırasında açığa çıkan kötü yönlü etkisine karşılık, şimdi iyi yönünü öne çıkarmış oluyordu. Yahudi maneviyatının çoğunluğu derin bir toplumsal niteliğe sahiptir. Yahudi inancı

hakkındaki şahsi tanımım işte bu nedenle "yalnızlığımızdan kurtuluş" şeklindedir.

⁴ Nicholas Christakis ve James H. Fowler, *Connected: The Surprising Power of Our Social Networks and How They Shape Our Lives* (New York: Little, Brown, 2009) [*Sosyal Ağların Şaşırtıcı Gücü ve Hayatımızı Biçimlendiren Etkisi* (Varlık, 2012)].

⁵ Bkz. Rambam, *Mişne Tora*, *İlhot Deot* 6:1.

Şabat Sofrasında

1. Aklınıza kalabalıkların iyi ve kötü amaçlarla kullanılabildiği örnekler geliyor mu?
2. Sizce bir cemaatin parçası olmak önemli mi? Neden?
3. Acaba cemaat siz ve aileniz için Şabat'ın kilit parçalarından birini teşkil ediyor mu?

• Bu sorular, Rabi Sacks'ın bu haftaki Covenant & Conversation yazısının **Family Edition** versiyonundan alınmıştır. Nesilleri birbirine bağlayan, interaktif bir öğrenim için bu versiyonun bütününe şu bağlantıdan ulaşabilirsiniz: <https://www.rabbisacks.org/covenant-conversation-family-edition/vayakhel/the-social-animal/>

Family Edition şimdi Türkçe!